Suomen ympäristökeskus SYKE
Finnish Environment Institute /
Finlands miljöcentral

17.10.2019 SYKE-2019-J-95

Eduskunnan ympäristövaliokunta

Pyyntö 3.10.2019, kuuleminen 18.10.2019

HE 29/2019 vp valtion talousarvioksi vuodelle 2020
Teema: RuokaMinimi

Ruokavaliomuutos, lihan kulutuksen vähentäminen ja peltojen hiilivarannosta huolehtiminen ovat tehokkaita tapoja vähentää ruoan kulutuksesta ja tuotannosta aiheutuvia ilmastovaikutuksia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimintaan kuuluvassa Ruokaminimi-hankkeessa arvioitiin, että näillä toimilla voidaan ruokavalion ilmastovaikutusta pienentää lähes 40 prosenttia. Ilmastoystävälliset ruokavaliot olisivat myös ravitsemuksellisesti täysipainoisia.

Ruokaminimihankkeen keskeinen tulos oli, että ilmastoystävälliseen ruokajärjestelmään siirtyminen voi tukea suomalaisen maatalouden uusiutumista ja kilpailukykyä sekä kansalaisten terveellistä syömistä ja hyvinvointia, jos muutosta tuetaan ja hallitaan samaan aikaan. Tämä vaatii pitkäjänteistä strategista kehittämistä ja uudistavaa otetta läpi koko ruokajärjestelmän.

Arvioimme seuraavassa vuoden 2020 talousarvioesityksessä esitettyjä määrärahojen kohdistuksia Ruokaminimi-hankkeen tuloksia vasten. Pääministeri Rinteen hallitus on asettanut tavoitteekseen, että Suomi on hiilineutraali vuonna 2035 ja hiilinegatiivinen nopeasti sen jälkeen. Vuoden 2020 talousarvioesityksessä on esitetty yhteensä 2,0 mrd euroa hiilineutraaliutta edistäviin toimiin. Tämä on esityksen mukaan arviolta 347 milj. euroa enemmän kuin mitä vuoden 2019 varsinaisessa talousarvioesityksessä. Maatalouden osalta toimet sisältyvät pääosin Elinvoimainen Suomi budjetin alle, joka on kokonaisuudessaan 229 milj. euroa. Budjettikohdistukset hiilineutraaliutta edistäviin toimiin ovat tärkeitä, jotta hallitus voi lunastaa lupauksensa kunnianhimoisesta ilmastopolitiikasta. Samalla on tärkeää, että hiilineutraaliutta edistäviä toimia suunnataan läpileikkaavasti nykyisten budjettiraamien sisällä, ml. verotukselliset ja lainsäädännölliset toimet. Toimet on suunniteltava niin, etteivät ne näy vain menolisäyksinä budjetissa, vaan auttavat suomalaista ruokajärjestelmää uusiutumaan.

Maaperän hiilivaraston muutoksilla on suuri merkitys maataloudesta aiheutuvan ilmastovaikutuksen pienentämisessä. Merkittävässä roolissa ovat ennen kaikkea eloperäiset turvepellot, joiden hiilivarasto vähenee tuhansia kiloja hehtaarilta vuosittain. Tällä hetkellä myös kivennäismailla hiilen väheneminen etenee 200-300 kg C/ha/vuosivauhdilla. Turvemailla hiilivaraston vähenemää voidaan hillitä nostamalla pohjaveden pintaa (säätösalaojitus) turpeen hajoamisen hidastamiseksi tai siirtymällä kokonaan kosteikkokasvien viljelyyn. Osa turvepelloista on tällä hetkellä ruoantuotannon ulkopuolella. Näiden ennallistamisella voitaisiin vähentää päästöjä merkittävästi. Kivennäismailla hiilivaraston väheneminen saadaan loppumaan lisäämällä kasvipeitteisyyttä kerääjäkasvien, syysviljojen ja nurmien avulla. Uusien turvepeltojen raivaus tulisi pysäyttää ensi vuosikymmenellä takaamalla maanviljelijöille vaihtoehtoisia toimeentulomahdollisuuksia tulotasosta tinkimättä.

Talousarvioesityksessä esitetään määrärahoja maatalouden ravinteiden kierrätyksen parantamiseksi sekä maatalouden biokaasu- ja lannankäsittelyinvestointien rahoittamiseen ja uusiutuvan energian

tuotantotukeen. Parhaimmillaan nämä toimet voivat vähentää turvemaiden lisäraivaustarvetta kotieläintiloilla. Turvemailta aiheutuvien ilmastopäästöjen vähentäminen vaatii investointitukien lisäksi kuitenkin myös tilusjärjestelyjä sekä uusien taloudellisten ohjauskeinojen (esim. tariffi lannasta tuotetulle biokaasulle) ja lainsäädännön (esim. vaatimus mädätyksen lopputuotteiden jalostamisesta kierrätyslannoitteeksi ja turvemaiden raivauskielto) kehittämistä. Tuotannosta poistuneiden, mutta ”pellon kirjoissa” olevien peltolohkojen ennallistaminen vaatisi uudenlaisia mekanismeja esimerkiksi tukioikeuksien siirtoon toisille lohkoille.

Talousarvioesityksessä ilmastoystävällisiä viljelymenetelmiä tuetaan ympäristökorvausten, luonnonmukaisen tuotannon ja ei-tuotannollisten investointien kautta. Talousarvioesityksessä on esitetty 88 milj. euron lisäys ympäristökorvauksiin. On pidettävä huolta, että tämä lisäysesitys tukee hiilipäästöjä vähentäviä toimia. Tärkeää on nyt myös panostaa valmisteilla olevaan yhteisen maatalouspolitiikan (YMP) uudistukseen, jotta maataloustukiin käytettävät valtion budjetin varat tukevat hallituksen hiilineutraaliustavoitetta tulevaisuudessa. Tämänhetkisessä luonnoksessa tukien saamisen ehdoiksi on asetettu jatkuva kasvipeite, turvemaiden suojelu ja viljelykiertovaatimus. Ehdot ovat erittäin perusteltuja ilmastopäästöjen hillinnän suhteen. Jos vaatimukset poistetaan tukiehdoista, ne on siirrettävä korvattaviin tai hyödyistä maksettaviin osiin. Tämä lohkaisee kylläkin käytettävissä olevia varoja muilta toimilta.

Näiden maataloustuotantoon kohdistuvien toimien lisäksi Ruokaminimi hankkeen tulokset peräänkuuluttavat arvioimaan verotuksen mahdollisuuksia kestävän syömisen ja ruokajärjestelmän ohjaamisessa. Elintarvikkeiden osalta, talousarvioesityksessä on mainittu vain virvoitusjuomaveron korotus. Verotuksen mahdollisuuksia on selvitettävä jatkossa laajemmin, ml. alv-kannan alentaminen esim. kotimaisille tuoreille juureksille, vihanneksille ja hedelmille. Ympäristö- ja terveysperusteisten verojen vaikutuksia on myös arvioitava yhdessä.

Ruokaminimihankkeen tulokset korostavat julkisten ruokapalvelujen ja julkisten hankintojen merkitystä kestävien ruokailutapojen murroksessa. Valtion on näytettävä esimerkkiä julkisten ruokapalveluiden toiminnan suuntaamisessa kestävälle pohjalle ja asetettava hiilineutraaliustavoitteet julkisille hankinnoilleen. Kestävyyskriteerien vahvempi integroiminen kansallisiin ravitsemussuosituksiin auttaa myös julkisia ruokapalveluja kehittämään toimintojaan edelleen. Koulujakelujärjestelmään suunnatut valtion varat on kohdistettava vahvemmin tukemaan kotimaisten vihannesten, marjojen ja hedelmien käyttöä.

Ilmastopaneelin päästövähennyspolkuja arvioivien skenaarioiden mukaan taakanjakosektorin päästövähennystavoitetta voidaan nostaa nykyisestä 39 %:sta 61 %:iin vuoteen 2035 mennessä, mutta tämä vaatii mittavia toimia. Maataloussektorin ilmastovaikutusten vähentäminen ei kuitenkaan onnistu yksin teknisin keinoin, vaan vaatii eläinperäisten tuotteiden tuotannon ja kulutuksen vähentämistä. Ruokaminimin tulosten mukaan tämä on tarpeen myös ravitsemukselliselta kannalta. Talousarvioesityksessä maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalan perusteluissa kotieläintalouden oletetaan kasvavan tulevaisuudessa. Tämä ei ole linjassa hallituksen hiilineutraaliustavoitteen kannalta, koska kotieläintalouden päästöjen hallintaan ei ole toistaiseksi tiedossa kustannustehokkaita keinoja. Tilanne johtaisi muiden sektorien, muun muassa liikenteen, päästöjen vähentämistarpeen kasvattamiseen. Valtion tulee tukea ruokajärjestelmän uudistumista suuntaamalla maataloustukia ja tutkimus- ja innovaatiotoimia vahvemmin kotimaisen kasvivalikoiman monipuolistamiseen ja tukemalla viljelijöitä tuotantosuunnan vaihdoksessa. Näin hallitus voi vastata hiilineutraaliustavoitteeseen oikeudenmukaisesti ja uutta luoden.

Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet dosentti, erikoistutkija Minna Kaljonen, professori, johtaja Jyri Seppälä ja erikoistutkija Tuomas Mattila.

SYKE
Suomen ympäristökeskus SYKE | Finnish Environment Institute | Finlands miljöcentral
Latokartanonkaari 11
00790 HELSINKI
FINLAND
+358 2952 51000
kirjaamo.syke@ymparisto.fi
www.syke.fi
Y-tunnus 0996189-5